

ініціативи у судової влади немає, а законодавча та виконавча в цій частині свої функції належним чином не виконують, і відбувається таке вимушене втручання судової влади в компетенцію законодавчої під виглядом «гібридного» нормотворення, яке отримало назву «Судове право».

Вільчик Т. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

НОВИЙ СТАТУС АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

Однією з умов інтеграції України до Європейського Союзу є побудова такої системи адвокатури та створення законодавства щодо її організації і діяльності, норми якого відтворювали б модель демократичного правового інституту адвокатури, оскільки лише за умови належного функціонування цього інституту можливий розвиток демократії та верховенства права, що, у свою чергу, є одним з головних критеріїв набуття Україною членства у Європейському Союзі. Адвокатура відіграє найважливішу роль у забезпеченні правлюдини, оскільки саме вона згідно з Конституцією України діє для забезпечення *права на захист* від обвинувачення та надання *правової допомоги* при вирішенні справ у судах та інших державних органах (ст. 59). Регламентація відповідних відносин у Конституції України формує складний інститут правової допомоги, норми якого складають: загальні (статті 1, 3 ч. 2, 21 Конституції України) і спеціальні норми, що визначають основні принципи розвитку цього інституту в чинному законодавстві (ст. 55 ч.1, ст. 29, 59, ст. 63 ч. 2 Конституції України). Не дивлячись на те, що місце адвокатури як правозахисного інституту суспільства у Конституції України не визначено, Основний Закон містить безліч положень, що підтверджують зацікавленість держави у її існуванні. Інститут адвокатури повинен зайняти чільне місце у Конституції України поряд і іншими правозахисними інститутами, такими як наприклад, прокуратура, якому в Основному Законі присвячений окремих розділ.

У сучасній теорії право на правову допомогу відноситься до конституційних гарантій прав і свобод людини та конституційних гарантій правосуддя. Не винятково, що із усіх видів правової допомоги сааме допомога адвоката безпосередньо регулюється конституційними нормами, а право на інші види правової допомоги закріплено на рівні чинного законодавства. Інститут правової допомоги адвоката може розглядатися як спеціальний правовий інститут по відношенню до загального – інституту правової допомоги, що регулює діяльність усіх суб'єктів права на надання правової допомоги в Україні. Інститут правової допомоги адвоката – це конституційний міжгалузевий інститут, який регулює діяльність адвоката по забезпеченню доступу до правосуддя та з надання правової допомоги необмеженому колу фізичних та юридичних осіб у юрисдикційних провадженнях, спрямовану на сприяння у реалізації правових можливостей суб'єктів права з метою вирішення проблемної правової ситуації і досягнення максимально сприятливого результату для цих осіб.

Позитивом останніх законопроектів, внесених на розгляд Верховної Ради, є те, що в них визначено поняття адвокатської діяльності, яку відокремлено від правової допо-

моги, що надається, зокрема, працівниками органів державної влади, організацій, які надають юридичні послуги, підприємцями, нотаріусами, аудиторами та іншими особами. У Проекті Закону «Про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», підготовленому робочою групою Координаційного центру з надання правової допомоги, адвокатура визначається як недержавний самоврядний правозахисний інститут громадянського суспільства, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, самостійно та незалежно від держави вирішує питання своєї організації і діяльності в порядку, встановленому цим Законом, а також взаємодіє з державою та іншими інститутами громадянського суспільства для досягнення цілей справедливого правосуддя. В офіційному тлумаченні частини першої статті 59, даному в Рішенні Конституційного Суду № 13-рп/2000 від 16.11.00, адвокатура України визнається як спеціально уповноважений Конституцією недержавний професійний правозахисний інститут, однією з функцій якого є захист особи від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах». З приведених визначень впливає, що адвокатура є: 1) правозахисним інститутом; 2) який спеціально уповноважений Конституцією України; 3) інститутом громадянського суспільства; 4) адвокатура взаємодіє з державою та інститутом громадянського суспільства у якості рівноправних партнерів для досягнення проголошеної у Конституції мети – захисту прав та законних інтересів людини та 5) одним з завдань інституту адвокатури є досягнення цілей справедливого правосуддя. Названі положення більш повно розкривають сутність адвокатури і законодавець повинен враховувати їх, в тому числі – офіційні тлумачення Конституційного Суду України.

Питання відношення адвокатури до громадянського суспільства у працях вітчизняних та зарубіжних вчених визначається по різному. При цьому якщо більшість вітчизняних вчених вважає, що адвокатура є інститутом громадського суспільства, то у наукових дослідженнях зарубіжних авторів існують діаметрально протилежні думки з цього приводу. Проведений аналіз системних зв'язків адвокатури, громадянського суспільства і держави дає нам можливість зробити висновок про те, що у силу правової природи адвокатури і специфічних ознак, яким має відповідати громадянське суспільство, адвокатура не може бути віднесена до його інститутів. Діяльність адвокатури вимагає незалежності не лише від держави, але й від самого громадянського суспільства. Адвокатура може стати на захист інтересів як держави, так і громадянського суспільства. Саме адвокатуру можна визнати історично сформованим інститутом, що забезпечує гармонійне формування таких феноменів як правова держава і громадянське суспільство. Перспективи розвитку громадянського суспільства та правової держави в Україні пов'язані у тому числі, і з перспективами розвитку адвокатури.

Проблема ефективності діяльності адвокатури, як правозахисного інституту і частини правової системи держави, може бути конкретизована як проблема виявлення оптимальних меж, які полягають між необхідністю забезпечити конституційно закріплений державно-значимий характер діяльності адвокатури, з одного боку, і вимогою незалежності адвокатури від держави, з іншого, що покликано забезпечити дієвий захист прав громадян та юридичних осіб від адміністративного свавілля. **Незалежність адвокатури** визначається нами як стан балансу між інтересами інституту адвокатури і держави, відповідний вищій конституційній цінності – забезпеченню прав людини, який дозволяє ефективно реалізовувати адвокатурі її конституційні функції. Адвокатура та органи державної влади здатні сформулювати такі правові моделі консолідації, при яких розширювалися б можливості побудови громадянського суспільства і правової держави.

Взаємодія органів державної влади та адвокатури повинна здійснюватись на основі партнерства та об'єднання зусиль в умовах побудови правової держави та формування громадянського суспільства в Україні, що передбачає відсутність підпорядкованості один одному, наявність кореспондуючих прав і обов'язків, взаємної відповідальності за порушення умов такої взаємодії.

Адвокатурі необхідно вийти за рамки традиційного, усталеного виду діяльності (юридична допомога) і своїх корпоративних інтересів і, реалізуючи своє призначення, виконувати інші суспільно значущі публічні функції – захист прав суспільства в обличчі необмеженого кола осіб, а також – виховну, просвітницьку, медіативну, контрольну та ін. Адвокатура на законодавчому рівні повинна визначатися як ***спеціально уповноважений Конституцією недержавний самоврядний правозахисний інститут, невід'ємна частина механізму відправлення правосуддя, який взаємодіє з державою та інститутом громадянського суспільства для досягнення цілей справедливого правосуддя та виконує суспільно значущі публічно-правові функції – захист прав суспільства в обличчі необмеженого кола осіб, а також виховну, просвітницьку, медіативну, контрольну, фідучіарну та ескроу-агента.***

Принципово важливим в новому концептуальному визначенні адвокатури є професійна здатність інституційної адвокатури забезпечити конституційність правозастосування, зробивши реальною реалізацію прав людини як найвищої цінності. В межах професійного обов'язку захисту прав та інтересів своїх клієнтів адвокати мають відігравати суттєву роль в справедливому відправленні правосуддя. Будучи активним учасником механізму правозастосування, займаючи самостійне місце у механізмі правосуддя, адвокатура виконує (повинна виконувати) важливу функцію суспільного контролю у цій сфері. Така теза підтверджується і міжнародними документами, що регулюють сферу діяльності інституту адвокатури. Представництво інтересів громадян адвокатом в конституційному, кримінальному, адміністративному та цивільному судочинстві спрямоване не тільки на задоволення інтересів приватної особи, але й на забезпечення принципу змагальності судового процесу, встановлення істини, охорону прав громадян і, тим самим, на створення демократичної правової держави, що принципово як для суспільства, так і держави. Саме в суді незалежна участь адвоката забезпечується адвокатурою не тільки як корпорацією, але і як правозахисним інститутом, покликаним протистояти порушенням закону органами влади. Ефективне здійснення адвокатурою місії професійного контролю у правотворчій діяльності неможливе, зокрема, без обов'язку законодавця направляти на адвокатську експертизу проекти законів, що стосуються діяльності адвокатури. Усі проекти законів щодо адвокатури та адвокатської діяльності перед їх прийняттям законодавчим органом, повинні надаватися Раді адвокатів України з метою отримання висновків на них. У разі непогодження адвокатської спільноти з запропонованими проектами законів або змінами та доповненнями до чинного законодавства, необхідно враховувати зауваження та аргументи адвокатів до тих пір, доки не буде досягнуте їх взаємне погодження. Адвокатура повинна мати право законодавчої ініціативи з питань, що стосуються її діяльності.

Місце адвокатури в сучасній правовій системі можна охарактеризувати як один із способів самообмеження державної влади за допомогою створення і функціонування незалежного правозахисного інституту, що сприяє своєю діяльністю виконанню конституційної функції держави – реалізації та захисту прав і свобод людини. Конституційно-правовий статус дозволяє адвокатурі брати активну участь у забезпеченні прав

не тільки кожної людини, але і усього громадянського суспільства, ефективно реалізувати правозахисну функцію, забезпечуючи взаємодію в діяльності інституційних систем держави і громадянського суспільства. Основою положним у визначенні місця і ролі інституту адвокатури як одного з правозахисних інститутів держави, є те, що одночасно він є невід'ємною частиною державного механізму відправлення правосуддя, життєво необхідною для ефективного функціонування судової влади, покликаною конституційно контролювати діяльність виконавчої та законодавчої влади у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини. Отже, зміна соціальної ролі адвокатури в умовах побудови громадянського суспільства та правової держави обумовлюється її визначенням не тільки як корпорації, але і як правозахисного інституту.

Глушенко С. В.,

кандидат юридичних наук, начальник управління забезпечення діяльності судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ЄДНІСТЬ СУДОВОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВЕКТОР РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Судова юрисдикція визначає сферу судової влади і багатоступінчасту диференціацію повноважень різних судів щодо розгляду справ. Саме необхідність такої диференціації обумовлює наявність різновидів судової юрисдикції без порушення її єдності. Як зазначає П. М. Тимченко, з поняттям «єдина судова юрисдикція» кореспондується категорія «правосуддя», що має конституційний характер в якості переважаючої форми державної діяльності із захисту прав, підкреслюючи значення законної сили судових актів як утілення дієвості судової влади. Автор слушно стверджує, що правосуддя – це форма реалізації судової влади. Тобто поняття єдності судової юрисдикції повинно тлумачитися поряд з єдністю судової влади та правосуддям.

Ми відстоюємо позицію, відповідно до якої єдності судової юрисдикції не суперечить її видовий поділ (розмежування) залежно від підвідомчості окремих категорій правових спорів. На наш погляд, відповідь на питання про форми захисту права дає підвідомчість, яка є засобом розмежування форм судового захисту. Логічним вважається розмежування єдиної судової юрисдикції на підставі ознаки підвідомчості спорів на відповідні судові юрисдикції. Як правило, такий поділ відображає відповідний галузевий вплив, а у меншій мірі – статус судового органу, який здійснює захист прав та охоронюваних законом інтересів.

У розумінні концепції єдності судової юрисдикції існує проблема самостійності господарської судової юрисдикції, яка у вітчизняній правовій сфері вже назріла давно. Не звертаючись до поглиблення дослідження цього питання, варто зазначити, що суб'єктний критерій визначення господарської юрисдикції шляхом віднесення певних категорій спорів не може визнаватися основним у контексті обґрунтування доцільності останньої. На підтвердження наведеного зауважимо, що по суті одні і ті самі правовідносини можуть бути охарактеризовані як у сенсі їх певної галузевої належності, так і за допомогою інших